

KULTÚRA

ROČNÍK XVIII. – č. 19

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

18. NOVEMBRA 2015

Vydáva FACTUM BONUM, s. r. o. • Šéfredaktor TEODOR KRÍŽKA • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0911 286 452 • e-mail: kultura@orangemail.sk • Cena 1,50 €

Snímka: Teodor Krížka

My Nitrania sme sa poľahky dostali do Horného mesta alebo vyšli na Nitriansky hrad. Nemohli sme si pritom nespomenúť naň - na vzácného človeka, veľkú osobnosť našich novodobých dejín, na J. E. Jána Chryzostoma Korca, na otca kardinála. Po jeho štyridsaťročnom zápase s komunistickým režimom a jeho brachiálnymi nástrojmi, ktorý sa odohrával vo vtedajšom slovenskom mocenskom centre Bratislave, nakoniec zakotvil opäť v Nitre. Nitra totiž bola na krátky čas po prepustení klerikov a rehoľného dorastu zo sústredovacích táborov miestom jeho krátkého pôsobenia koncom roka 1950 a začiatkom roka 1951. Nebolo to ďaleko od jeho rodiska Bošian. Tu žil aj jeho brat Anton a tu si našiel aj zamestnanie. Lenže keď v novembri 1950 uväznili skupinu kňazov, lazaristov a laikov, medzi nimi aj jeho brata Antona, musel sa urýchlene premiestniť do väčšieho mesta. Nadlho zakotvil v Bratislave ako robotník v chemickom družstve Tatrachema.

Keď sa po páde komunistického režimu v novembri 1989 a po krátkodobom pôsobení vo funkcii rektora seminára v Bratislave vrátil opäť do Nitry, kde roku 1990 nastúpil na biskupský stolec v poradí ako 84. biskup najstar-

Veľká ozdoba Slovenska a sveta

šej diecézy v stredovýchodnej Európe, založenej ešte za čias kráľa Svätopluka roku 880, keď prvý nitriansky biskup podliehal ešte priamo Sv. Metodovi. V tom čase náš nitriansky biskup bol už známy nielen v celom Česko-Slovensku, ale aj v Ríme a vo svete ako "biskup v montérkach" a vedúca osobnosť tajnej cirkvi na Slovensku a plodný spisovateľ.

Už o rok ho pápež Ján Pavol II. vymenoval za kardinála, čo v radoch obyvateľstva Nitry vzbudilo veľké nadšenie. Nitrania boli hrdí na svojho kardinála z neďalekých Bošian a tiež si s vďakou uvedomovali, že skrze neho svet spoznáva aj Slovensko, aj naše staroslávne mesto, ktoré blahej pamäti Sv. Ján Pavol II. v roku 1995 navštívil a kvôli čomu si vymienil zmenu programu návštevy Slovenska. Naše mesto vtedy nazval slovenským

Betlehemom. Jeho rozhodnutie navštíviť aj Nitru počas svojej druhej cesty do Slovenskej republiky hádam ovplyvnilo nielen naše starobylé mesto, ale aj osobnosť nášho otca kar-

EMIL VONTOČÍK

dinála, pretože otec kardinál mu bol známy. Ešte ako tajný biskup spolupracoval s krakovským biskupom Karolom Wojtylom pri vysviacke kňazov tajnej cirkvi na Slovensku. Slovensko mu bolo blízke a počas svojho pontifikátu ho navštívil tri razy, hoci sme malý národ a mladý štát, o ktorom svet dovtedy veľa, alebo vôbec nič nevedel.

Vo všeobecnom radostnom ošiali zo znovu-získanej slobody, skončenia pretvárdky a duchovného násillia obdobia tzv. normalizácie by

sme vtedy úplne pozabudli na to, aká dlhá a ťažká cesta viedla k opätovnému návratu ľudskej dôstojnosti a základných práv slobodného človeka 20. storočia, nebyť rozrastajúceho sa literárneho diela Jána Chryzostoma kardinála Korca. Jeho pohnutý život odrážal stav celej tej časti spoločnosti, ktorá pod cudzou mocou sa rozhodla zničiť náboženstvo a podľa boľševického vzoru aj u nás vybudovať spoločnosť bez Boha. Preto obdobie od roku 1950 až po rok 1990 bolo pre mladého rehoľného kňaza Jána Chryzostoma Korca neobyčajne ťažkým obdobím života, podobne ako pre každého skutočne veriaceho človeka v ateistickom štáte, ktorý chcel zostať verný svojmu náboženskému presvedčeniu a v tomto duchu vychovať i svoje pokolenie.

(Pokračovanie na 8. strane)

Ak by počet kresťanov, ktorí žili sväto, bol iba taký veľký, ako počet tých oficiálne vyhlásených, museli by sme priznať naše totálne zlyhanie ako Cirkve, ktorá nedokázala počas dvoch tisícročí naplniť svoje poslanie, ktoré dostala od Ježiša Krista. Našťastie nie je tomu tak a v dejinách Cirkvi boli nespočetné zástupy ľudí, ktorí sväto žili a zomreli, ktorí sú v raji a tešia sa z blaženého pohľadu na Boha. Na tých si spomíname každoročne práve dnes, 1. novembra, na slávnosť Všetkých svätých.

Cirkev po stáročia spája so sviatkom Všetkých svätých nádej na vzkriesenie. Dnešný deň je teda dňom radosti a nie strachu. Smrť je realitou, ktorú treba prijať, lebo po zmŕtvychvstaní Krista smerujeme aj my spolu s ním do večnosti, kde nás očakáva blaženosť všetkých tých, ktorí boli už Pánom oslávení. Toto je zmyslom sviatku Všetkých svätých.

K svätým mužom našej súčasnosti bezpochyby patril aj náš pán kardinál Ján Chryzostom Korec SJ, ktorého telo v očakávaní vzkriesenia sme včera, 31. októbra 2015, uložili na dočasný odpočinok do krypty v Nitrianskej katedrále. Skutočnosť, že ako hlavný celebrant prišiel krakovský arcibiskup pán kardinál Stanislav Dziwisz, svedčí o jeho blízkosti k nášmu, už vyhlásenému svätému, pápežovi Jánovi Pavlovi II.

Z curricula tohto veľkého muža slovenského národa a Cirkvi je jasne vidieť jeho postoj k Bohu, k Cirkvi i k slovenskému národu. Aj keď na ulici znelo ukrižuj, aj keď dav jasal hosanna. Niektoré udalosti z jeho života sú málo známe, alebo aspoň si ich médiá nevšímajú, hoci sám pán kardinál ich spomína vo svojich knihách. Ide predovšetkým o obdobie tzv. tajnej cirkvi v rokoch 1950 - 1989. Hovorím takzvanej, lebo Cirkev katolícka, svätá, všeobecná, apoštolská je len jedna, len formy jej života sú rozličné. A do novembra 1989 režimom, ktorý tu vládol, boli niektoré nedovolené, zakázané a prenasledované.

Počiatkom tejto tajnej Cirkvi bola tajná biskupská vysviacka mladého jezuitu Pavla Hnilicu (1921-2006), ktorá sa uskutočnila v roku 1951 v Rožňave. Túto historickú udalosť života našej Katolíckej cirkvi pred pápežom Jánom Pavlom II. spomenul v roku 2003 aj rožňavský biskup Eduard Kojnok.

Sám kardinál Korec, keď v roku 2004 slávil 80. rokov života, vo Vatikánskom rozhlasu o tomto čase povedal:

"Keď ma potom v roku šesťdesiat zatvorili, lebo ja som v roku 1950, v tom roku likvidovania kláštorov, som bol tajne vysvätený za kňaza v Rožňave 1. októbra a biskup Hnilica, môj priateľ, tiež mladý jezuita, bol vysvätený 2. januára 1951 v Rožňave biskupom Róbertom Pobožným za biskupa, lebo ostatní biskupi boli buď uväznení alebo striktné strážení a konfinovaní. Biskup Hnilica začal pôsobiť, lebo na ulici sa ocitlo asi 400 bohoslovcov, seminaristov - diecéznych ale aj rehoľných - saleziánov, jezuitov, františkánov, kapucínov atď. Štátna bezpečnosť na túto činnosť biskupa Hnilicu však veľmi zavčas prišla, vydali na neho zatykač a on musel pomýšľať na útek. Zástupca provinciála ma potom zavolať, že ja by som sa mal stať jeho nástupcom. Troška to so mnou otriaslo a vyžiadal som si chvíľu na rozmýšľanie; tá trvala asi tri dni. Po troch dňoch som povedal, že súhlasím, ak naďalej budem môcť ostať jezuitom, na čom mi veľmi záležalo, lebo ja, čo som mal, čo som získal, to všetko som získal vďaka Spoločnosti Ježišovej. Uisťil ma o tom a ja som súhlasil. Dňa 24. augusta 1951 ma potom biskup Hni-

Verný Bohu, Cirkvi a národu

Ján Chryzostom kardinál Korec vo večnosti

lica vysvätil za biskupa - svojho nástupcu. Teraz po polstoročí objavil vo svojom archíve rovno text, ktorým pápež Pius XII. dal tomu jeho nástupcovi - čiže mne - všetky práva, celú jurisdikciu, ktorá bude potrebná pre život Cirkvi v prenasledovaní za komunizmu, keď nebude možný kontakt s Rímom vrátane toho, že môžem po porade s provinciálom vysvätiť aj ďalšieho biskupa, tak aby boli vždy dvaja, jeden skrytý a druhý aktívny.¹¹

Pán biskup Hnilica, ktorý je pochovaný tu vedľa v našej katedrále, musel ujsť na Západ, čo so mu podarilo 4. decembra 1951, ale tajný biskup Ján Chryzostom Korec si počínal opatrnejšie. Jeho činnosť odhalili až o desať rokov. Odsúdili ho za velezradu a zatvorili do väzenia až v roku 1960. Dostal dvanásť rokov, odsedel si osem, to sú známe fakty.

Bolo to za Dubčeka, keď mohol vycestovať do Ríma, a ako sme aj teraz mnohokrát počuli alebo čítali: "Dňa 8. júla 1969 ho prijal na osobitnej audiencii pápež Pavol VI., ktorý na údiv mnohých odovzdal "tajnému" biskupovi Korcovi svoje biskupské insignie."¹² Je z toho fotografia, na tej audiencii boli vrátane pápeža Pavla VI. len piati aj s fotografom, takže mnohí sa divili až potom, keď biskup Korec nebol zapísaný do Annuaire pontificia - to je vatikánska ročenka, kde sú všetci biskupi sveta. Vtedajšia vatikánska Ostpolitika totiž mala väčšie slovo ako toto veľké pápežovo gesto...

Keby sa bol vtedy biskup Ján Chryzostom Korec SJ vrátil domov s bulou, ináč by sa svet bol odvtedy krútil. "Po návrate do vlasti však nedostal súhlas zo strany štátu k pastorácii, a preto pokračoval v práci ako robotník, naposledy ako opravár výťahov v Petržalke."¹² A tak bol vo výrobe, ako sa vtedy hovorilo, až do Novembra 1989.

Autor týchto riadkov mal veľkú česť viesť otca biskupa Jána Ch. Korca do Vatikánu, v deň, keď bolo zverejnené jeho menovanie za nitrianskeho biskupa, 6. februára 1990. Preto ma udivuje, že slovenské médiá minulý týždeň viackrát opakovali takúto informáciu: "Významným okamihom jeho života sa stal 6. február 1990, keď na výslovnú žiadosť Svätého Otca Jána Pavla II. bol menovaný za nitrianskeho diecézneho biskupa."¹² Ja sa skromne pýtam, To kto ho menoval a komu adresoval túto žiadosť Ján Pavol II.?

Bohu vďaka za pôsobenie otca biskupa Korca, neskôr kardinála v Nitre, i v celej našej vlasti. Jeho slovo bolo pre nás vždy povzbudením. Ako nitriansky biskup, počas posledných rokov našej súčasnosti, kým vládol, sa vždy dokázal vyjadriť k zásadným problémom a otázkam, ktoré sa týkajú Cirkvi a spoločenského života u nás, aj keď to niekomu nebolo príjemné. Niektorí ani po jeho smrti sa nevedia zmieriť, že sa stretával aj s ponovembrovými, riadne ľuďom Božím demokraticky zvolenými predstaviteľmi Druhej Slovenskej republiky, Vladimírom Mečiarom a Róbertom Ficcom. Napísali to aj teraz v nekrológoch.³ Keby títo pisári čítali občas evanjelium, našli by tam iste slová Pána Ježiša: "Nie zdraví potrebujú lekára ale chori..." Toto bolo to striedanie Hos-

sanna a Ukrižuj v živote pána kardinála Korca.

Veľa sa o ňom popísalo a veľa toho napísal aj on sám. Zásadným dielom pána kardinála J. Ch. Korca jeho trilógia Od barbárskej noci. A to je dobré, lebo litera scripta manet.

Tam nájdeme napríklad aj opis stretnutia, z poslom Vatikánu, ktorý mu vo výročný deň jeho biskupskej vysviacky 24. augusta 1976 prišiel tľmočiť, že nesmie svätiť kňazov.

"Mons. Ján Bukovský mi zopakoval žiadosť, ktorú už tľmočil Mons. Poggi - zdržanlivosť pokiaľ ide o moc svätenia (quoad potestatem ordinis), aby som nikoho nesvätil, a to v záujme ďalších vyjednávanií a dohôd."¹⁴

Mons. Ján Bukovský SVD⁵ rodák z Cerovej patril totiž k blízkym spolupracovníkom arcibiskupa Casaroliho v jeho úlohe emisára Svätej stolice v Strednej a Východnej Európe. Neskôr sa stal, arcibiskupom a apoštolským nunciom v Bukurešti i v Moskve. O svojej práci po boku hlavného aktéra vatikánskej Ostpolitiky 60. a 70. rokov 20. storočia vydal svoje svedectvo aj v knihe Spomienky spoločníka.⁶

Podľa arcibiskupa J. Bukovského k predstaviteľom Ostpolitiky Vatikánu patril aj pápež Ján Pavol II.⁷ Ale je tiež známe a publikované⁸, že tajné vysviacky slovenských kňazov sa - po Bukovským tľmočenom zákaze otcovi biskupovi Korcovi - konali aj v Krakove a tam v tých časoch bol arcibiskup Karol Wojtyła, a to bolo v tých istých rokoch, keď arcibiskup Agostino Casaroli chodieval rokovať s českými a slovenskými komunistami, teda určite to nebolo Ostpolitikou Casaroliho typu. Ak má arcibiskup J. Bukovský na mysli podiel pápeža Jána Pavla II. na páde Berlínskeho múru a komunizmu v Európe a podľa neho toto by bolo Ostpolitikou Svätého Otca Jána Pavla II., tak s tým s tým môžeme len súhlasiť.

V roku 2000, najmä zásluhou pápeža Jána Pavla II., Berlínsky múr už bol jedenásť rokov zbúraný a 26. júna vo Svätom jubilejnom roku 2000 bolo vo Vatikáne zverejnené, aj s komentárom kardinála Jozefa Ratzingera, Tretie fatimské tajomstvo.

O deň nato, 27. júna, tiež v Tlačovej kancelárii Svätej stolice bola predstavená kniha kardinála Agostina Casaroliho, Mučenie trpezlivosti.⁹ Vyšla po jeho smrti, kardinál Casaroli odišiel do večnosti 9. júna 1998. Obsadenie bolo hviezdne. Okrem vysokých predstaviteľov Vatikánu, kardinála štátneho sekretára Angela Sodana a kardinála Achile Silvestriniho, boli tam nielen vysokí talianski politici Romano Prodi a Lamberto Dini, ale vzácny hosť z Moskvy, ktorý perestrojkou a glasnosťou, čiže pravdou a obrátením, demontoval sovietskych komunistických systémov, Michail Gorbačov.

Všetci svorne chválili nebožeh pána kardinála, nikto nepripomenul druhú tvár Ostpolitiky, a to že rokovania Vatikánu, ktoré mali zaručiť prežitie katolíkov v strednej a východnej Európe, spôsobovali niekomu aj utrpenie, a pre istotu, aby nedošlo k nepríjemnej diskusii, vtedajší riaditeľ Tlačovej kancelárie Svätej stolice a moderátor tejto tlačovej konferencie, Dr.

Joaquín Navarrio Valls nedovolil prítomným novinárom položiť ani jednu otázku.

Zaujímavé, však?
Aj to je história...

Jediný, ktorý narušil túto idylku éry Ostpolitiky kardinála Casaroliho, bol náš pán kardinál Korec. Nie sice hneď tam, lebo tam nebol, ale pár dní po tejto slávnostnej prezentácii, keď vyšli desiatky recenzií a mnohí uznávaní znalci tejto tematiky sa pozitívne vyslovili o postave a diele Casaroliho,

veľký taliansky denník Il Giornale publikoval 18. júla 2000 s ním veľký rozhovor práve na túto tému. Titulok bol:

MUČENÍCI VÝCHODU:
CASAROLIHO
OSTPOLITIKA
POŠKODILA KATOLÍKOM
Pár riadkov si tu dovoľím spomenúť.

Známy taliansky novinár Andera Tornielli sa otca kardinála okrem iného pýta:

JÁN KOREC

Nech kotvím

(Rozvoj, 1943)

*Nech kotvím v Tebe myšlienkou
vo všetkých žitia zátokách,
nech Tvojou láskou prevelkou
si svietim v srdca temnotách
a v Tebe raz nech vplyniem...*

*Čo osoží mi lások dar,
keď stratím Teba, jednu?
Keď stratím Teba, Život, Var
a získam lásku biednu,
keď Teba Láska miniem?*

*Žiť s Tebou, Láska, v dávaní,
abo sa šťastia zrieknuť.
Žiť v Tvojom, Láska, uznani,
alebo na prach zmäknúť:
Bez Teba, Láska, zhyniem.*

Mladý Ján Korec ako devätnásťročný gymnazista publikoval v študentskom časopise Rozvoj báseň Nech kotvím. Na základe jeho personálnej bibliografie je to jediná báseň, ktorú uverejnil počas svojho štúdia. Verše znejú úprimnou vierou, no odhodlanie a presvedčenie je chlapské a silné. Báseň je blízka hlbavým modlitbám Rímskeho breviára, ktoré vyšli v umeleckom prebásnení Janka Silana práve roku 1943. Je nesmierne zaujímavé, že i na základe jedinej básne môžeme bez váhania konštatovať: vtedajší literárne nadaný maturant naozaj zostal verný programu, vyjadrenému i pomocou viazanej a umeleckej reči vo veršoch. Trúfol si na jambické metrum, ktoré je pomerne náročné a vyžaduje majstrovstvo. Zároveň svedčí o sympatiách mladého jezuitu k viazaným formám básnenia (ku ktorým vtedy inklinoval napr. o dva roky mladší Vojtech Mihálik, ktorý väčšinu svojich básní viazal jambickým metrom, ale aj línia mladej slovenskej poézie, ku ktorej sa ranými študentskými básňami prihlásil napr. Korcov generálny druh, známy slovenský historik a kňaz Milan Stanislav Ďurica. Báseň je cenným svedectvom o mladosti a životnom kréde kardinála Jána Chryzostoma Korca, ktorý skutočne kotvil v Bohu vo všetkých žitiach zátokách.

PETER TOLLAROVIC

Keby si ho nebol Pán Boh povolal, Janko Okál by sa bol v týchto dňoch (presnejšie: 25. novembra 2015) dožil svojich sto rokov. Také vzácne výročie nemožno nechať odísť bez krátkej spomienky na skromného pracovníka a vzácného priateľa, akým Janko Okál bol. Aj keď jeho meno je súčasným generáciám málo známe, jeho obetavá práca za národ a jeho príspevok do pokladnice slovenskej literatúry mu zaisťujú dôstojné miesto v galérii neospievajúcich hrdinov a neúnavných robotníkov na „národa roli dedičnej“.

Zoznámil som sa s ním niekedy v polovici päťdesiatych rokov, keď bol redaktorom Slováka v Amerike a Literárneho almanachu. Osobne som ho však stretol až v júni 1971 na valnom zhromaždení Svetového kongresu Slovákov (SKS) v Toronte. K prehĺbeniu nášho priateľstva došlo v roku 1985, keď som bol na študijnej dovolenke v Kanade (Queen's University, Kingston, Ontario) a on bol šéfredaktorom Buletínu SKS. Buletín sa tlačil v jezuitskej tlačiarňi v Cambridge, Ontario a Janko pravidelne prichádzal z Chicaga do Toronta. Prinášal so sebou rukopisy a dohliadal, aby sa všetko urobilo podľa jeho predstáv a časopis vzhľadom i obsahom mal primeranú úroveň. Obyčajne mi dal vedieť kedy príde a našli sme si voľný čas na dvoj- trojdňové stretnutie, obyčajne cez weekend. Stretávali sme sa buď u Dr. Jozefa Kirschbauma vo Willowdale, alebo na fare o. Imricha Fuzyho v Hamiltone.

Boli to milé posedenia. Ja som bol viac-menej iba poslucháčom, Janko rozprávačom. Oh, ako pekne a pútavo vedel rozprávať! Nech už témou bola politika, literatúra, osobné skúsenosti, alebo žiale nad našou emigrantskou biedou, vždy bola radosť ho počúvať. V našich dialógoch mi vyrozprával aj o svojom bohatom a pestrom živote, ktorý by mohol byť námetom na televízny seriál, alebo predmetom románovej ságy. Rozprával o svojej mladosti v rodnom Gombáši; ako chodil „do školy a poza školu“, ako sa kúpaval vo Váhu, ako zbieral hríby a čučoriedky v blízkych lesoch, lovil hlavátky vo Váhu. Hovoril o svojich stretnutiach s Hlinkom, o študentských rokoch na Učiteľskom ústave v Štubniansky Tepliciach, o prvých literárnych začiatkoch, o spolupráci s Maticou slovenskou a s jej pracovníkmi, s ktorými sa zoznámil a spriatelil. Aj o vojenskej službe a o svojom pedagogickom účinkovaní v rodnej obci, kde bol učiteľom v rokoch 1936-1939.

V roku 1939 nastáva prelom v jeho živote. Správca Matice Jozef Cíger-Hronský, ktorému neušla Jankova horlivá činnosť v miestnom odbore Matice a jeho matičné zanietenie, ho vyzval, aby vstúpil do služieb Matice ako osvetový referent. Bola to práca, ktorá mu ulahodila a do ktorej sa priam vrhol s nadšením. No nestačil sa na novom pracovisku ani poriadne zohriať a už ho odtiaľ odvolali do armády.

Z Turčianskeho Sv. Martina odchádzal sklamaný, lebo si myslel, že v Matici by bol mohol urobiť viac, ako v armáde. „Ale rozkaz je rozkaz a vojak musel poslúchať“ - a takto vysvetľoval, prečo vojenské kruhy potrebovali jeho prítomnosť v kasárňach: Slovenská armáda, ktorú po vyhlásení slovenskej samostatnosti v marci 1939 bolo treba postaviť na nové základy, nemala dôstojníkov. V česko-slovenskej armáde slúžilo asi 20 % Slovákov, ale v dôstojníckom zbore ich bolo necelé štyri percentá. Minister národnej obrany generál Ferdinand Čatloš riešil situáciu tak, že povolal do služby záložných dôstojníkov - úradníkov, učiteľov, notárov, atď. - a medzi nimi bol aj Janko Okál. A tak v lete 1940 oblieka vojenskú uniformu a vstupuje do služieb slovenskej armády. Tam si ho všimol spisovateľ Mikuláš Gacek, ktorý z poverenia svojho priateľa-legionára gen. F. Čatloša organizoval kultúrne a osvetové oddelenie pri ministerstve národnej obrany. Gacek hneď zaradil Janka Okála do osvetovej práce v armáde.

Takto nasledujúce štyri roky Janko ako novinár a spisovateľ dvíhal kultúrnu úroveň armády v čistom slovenskom duchu a popularizoval ju medzi ľuďmi. Popri tom sa naplno prejavila aj jeho tvorivá poetická aktivita. Svojimi článkami, reportážami a správami zaplňoval nielen stránky armádnych časopisov (Slovenské vojsko, Stráž vlasti, Vlast a front), ale aj občiansku tlač, hlavne matičné publikácie, denníky, kultúrne časopisy. Dostihol vydať dve zbierky poézie Nehnem sa (1942) a Eúbosť (1944), ako aj zábavné čítanie pre deti Najkrajšia pesnička (1940) O vrabčiakovi Čvriřkačovi a iné rozprávky (1944).

Málo známa, ale preňho na teplé spomienky bohatá, bola jeho spolupráca s humoristickým časopisom Kocúr. Tento humoristicko-satirický časopis vydávali v Martine bratia Pavol a Ján Halaša. Do roku 1945 to bol jediný humoristický časopis na Slovensku.

FRANTIŠEK VNUK

Storočnica básnika Janka Okála

Zvláštnej obľube sa tešili jeho dve pravidelné rubriky: Jano z budy a Listy. Pre rodnú tragédiu sa v roku 1940 autor týchto rubrik - Ján Halaša - odmlčal. Na nahlihanie redaktora Jula Silnického jeho miesto zaujal Janko Okál.

Na svoju prácu v redakcii Kocúra Janko spomínal - ak smieť použiť oxymoron - s melancholickou radosťou. „Ani som nevedel, že to bolo vo mne. Bola to práca, ktorá ma čím ďalej tým viac bavila,“ hovoril, akoby sa chcel ospravedlniť. Natoľko s ňou zrástol, že sa k nej s chuťou i vervou vrátil v roku 1951, keď sa prisťahoval do USA.

Pravda, pred tým, než sa do tej Ameriky dostal, musel prežiť mnohé krušné chvíle. V roku 1944 bol vymenovaný za referenta kultúrneho oddelenia pri vojenskom veliteľstve v Prešove, kde jeho šéfom bol generál Augustín Malár. Toto krátke obdobie svojho pôsobenia nazýval „prešovskou idylou“. Idyla však mala elegické zakončenie. V auguste 1944 ho tam zastihlo nešťastné povstanie a odzbrojenie dvoch slovenských divízií nachádzajúcich sa na východnom Slovensku. S nimi do nemeckého zajatia putoval aj on. Na intervenciu slovenskej vlády boli naši vojaci postupne prepustení zo zaisťenia a Janko Okál sa vrátil do radov zuboženej armády, zreorganizovanej teraz pod menom Domobrana.

No, sotva sa zotavil z jednej tragédie, privälila sa z východu druhá. Pred blížiacim sa frontom odchádzali ľudia na západ. Po krátkom váhaní sa rozhodol odísť aj on. Padlo mu to o to ťažšie, že na Slovensku zanechal rodinu, s ktorou sa už potom nikdy nestretol. Neodchádzal s armádou, ale pridal sa k tzv. matičnej skupine. Jedna časť matičných pracovníkov už od januára 1945 bola v Bad Hall. V apríli k nim teraz smerovala druhá skupina, v ktorej bol Henrich Bartek, Štefan Polakovič, Janko Okál... Bola to krušná cesta a Janko ju opisuje v svojej beletrizovanej autobiografii

Leto na Traune (Cambridge, Ont: 1986).

Skončila vojna, ľudia si vydýchli, ale nie všetci. Pre utečencov bol koniec vojny začiatkom útrap a zápasu o prežitie. Podnikavý Štefan Polakovič si veľmi skoro uvedomil, že pobyť v Rakúsku alebo v Bavorsku predstavuje hrozbu násilnej „repatriácie“ s krutými následkami. Podarilo sa mu dojednať, že celá matičná skupina bola prijatá do osobitného transportu, ktorí odvážal odvečených Talianov z Nemecka do Talianska. A takto sa Janko Okál a ďalších asi 50 matičiarov dostali do Ríma. Pri Vatikáne už síce nebolo slovenské vyslanectvo, ale Karol Sidor mal ešte stále svoju rezidenciu za múrami Vatikánu a s prispáním vatikánskych kruhov a americko-slovenských organizácií mohol poskytnúť úbohým utečencom akú-takú materiálnu pomoc. Okrem toho, česko-slovenské pátracie a repatričné orgány

prežitie, keď si dnes nevedel, čo ťa zajtra čaká, vznikali diela trvalej hodnoty. Hronský tu písal svoj Svet na Trasovisku a maľoval rímske zátišia, Hrušovský napísal dielo o styku slovenských kniežat so Svätou stolicou, Cincík dielo o meči slovenského vladára, Dilong a Strmeň prekladali svoje inšpirácie do vzletných veršov. Skromnosť mu bránila povedať, že aj on sám písal verše, spolu so Zelenkom redigovali časopis Rím a spolu vydali zborník literárnej a umeleckej tvorby slovenskej povojnovej emigrácie Vo vyhnanstve (1947), do ktorého Janko prispel novelou Legenda prvá. A tiež priznal sa mi, že bol spoluautorom (spolu s Dilongom a Strmeňom) útlej zbierky satirických villonských balád Kumssty, aneb we werssich vy-psání jak sa statky a hrdla uchrání azs do sweta skonání... (1946).

Aby nám nevyschlo hrdlo, Janko sa obyčajne postaral, aby bola na stole fľaška vína.

Bol totiž milovník a vychutnávač vína. Keď som sa ho pýtal, ako sa je to možné, veď u nich v Liptove hrozno nerastie a víno sa nepije. Vysvetľoval mi, že si na vínko prikykol v Ríme. Jeho učiteľmi boli Štefan Polakovič, „Henriško“ Bartek a Ignác Zelenka. Prvá veta, ktorú sa v škole svojho učiteľa taliančiny Štefana Polakoviča naučil, bola: Un litro di vino rosso. Postupom času sa jeho znalosť taliančiny i vína podstatne rozšírila. V roku 1970 vydal zbierku básní inšpirovaných utečeneckým pobytom v Taliansku Voda a víno. „Voda“ je oslavou rímskych fontán, ktoré sú neodmysliteľnou časťou mnohých rímskych námestí, „Vino“ je chválou známych talianskych vín: Frascati, Chianti, Orvieto, Grottaferrata, Marsala, Lacryma Christi... A tu by som chcel dodať, že k jeho obľúbeným autorom patril aj perský básnik Omar Chajjám, správnejšie jeho štvorveršia o „múdrosť vína“ v anglickom preklade Edwarda Fitzgeralda. Janko ich majstrovsky prebásnil do slovenčiny a vydal v roku 1980.

V jeseni 1950 odchádza do Spojených štátov. Po krátkom pobyte v New Yorku ho pozval známy slovenský rodofub a mecenáš o. Ján Lach do Whitingu (neďaleko Chicaga) a zveril mu vydávanie týždenníka Slováka v Amerike. Tu mal Janko možnosť naplno uplatniť svoje novinárske schopnosti. Z časopisu, ktorý stál na okraji zániku, sa mu podarilo vytvoriť pestrý a zaujímavý týždenník. Jednou z nových rubrik, ktoré časopis ponúkal, bol Kocúr. Kocúr sa prihovárať čitateľom v každom čísle originálnymi vtipnými a zároveň poučnými veršami. Výber z týchto veršov vyšiel aj knižne pod názvom Veľký kalendár Kocúra (1975). V roku 1952 Janko začal vydávať ročenku Literárny Almanach Slováka v Amerike, v ktorom uverejňovali svoje beletristické príspevky, štúdie, básne i kresby slovenskí emigranti z celého sveta.

V roku 1958 Ján Lach odovzdal časopis Slováka v Amerike Filipovi Hrobákovi šéfredaktorovi Jednoty v Middletone, v štáte Pennsylvania. Janko si musel hľadať nové zamestnanie. Presťahoval sa do Chicaga, kde pracoval

nemali prístup na talianskej pôde a talianske úrady nevydávali emigrantov Titovi, Stalinovi ani Benešovi, ako to robili britské a americké okupačné úrady v Rakúsku alebo Nemecku.

Rozdeľovaním sociálnej pomoci, ktorá prichádzala od amerických Slovákov, poveril Karol Sidor mladého pracovníka Vatikánskej knižnice Ignáca Zelenku, ktorý si k spolupráci vybral Janka Okála. Obaja si navzájom veľmi dobre rozumeli. Ignác - podobne ako Janko - bol tiež básnik (písal pod pseudonymom Eugen Vesnin), nadšenec a idealista. A s uznaním treba povedať, že dvojica Zelenka-Okál vykonala pre slovenskú utečeneckú kolóniu v Ríme veľa dobrého.

Napriek všetkej biede a chudobe utečenci neprestávali na kultúru. Janko mi rozprával: „Na tie rímske zážitky sa nedá zabudnúť. Naučili sme sa milovať krajinu slnka a ľudskosti, ktorá nám dala prístrešie, keď nás nikto nechcel. Tam, v neistotách a v neustálom boji o

val ako tlačiar-sadzač, neskoršie sa pokúsil vybudovať vlastnú tlačiareň. Bohužiaľ na podnikanie nemal talent ani povahu.

Jeho každodenný život v Amerike nebol ľahký. „Bol som chudobný emigrant v bohatej krajine, proletársky syn v kapitalistickom svete. Nemusím dodávať, ako sa mi viedlo.“ No pri všetkom si zachoval vyrovnanú myseľ a životodarný optimizmus. Nikdy som ho nepočul ponosovať sa, nevedel sa na nikoho hnevať, nikomu nezávidel a keď nemohol o niekom povedať niečo pekného, nepovedal nič. Aj tých, ktorým neuladila jeho politická orientácia, alebo jeho národné cítěnie, skôr ľutoval než odsudzoval.

V ťažkých životných situáciách nachádzal útechu v poézii. Čítal svojich obľúbených básnikov, prekladal a písal verše i prózu. Spomeniem len niektoré publikácie, ktoré mi v rýchlosti prichádzajú na um: Kronika o dejstvovaní, sláve a ponížení Slovákov; Voda a víno; Cielito lindo; Nedoručené pohľadnice; Variácie na štvorveršia Omara Chajjama; Malý kalendár, vignетки a kameje; Odkaz. Vyšlo aj niekoľko jeho prozaických diel, ako: George Janosik - A Carpathian Saga; Blíženci; Dr. Jozef G. Cincik - pútnik dvoch svetov; Leto na Traune; Výpredaj ľudskosti a nemalý počet príspevkov v emigrantských periodikách. Vydania si väčšinou financoval sám. Vraj, aby sa o nás niekedy mohlo povedať: „Pracovali zadarmo, ale nie nadarmo!“

Jeho pamäť bola fenomenálna. Často som mal dojem, že si vedel spomenúť na každého, s kým sa stretol a nezabudol nič z toho, o čom sa rozprávali. A o každom vedel povedať niečo zaujímavého. Keď hovoril o básnikoch, bol v stave spamäti recitovať ich básničky, keď sme sa rozprávali o politikoch, pripomenul veci a detaily, ich úspechy a poklesky, že človek nevychádzal z údivu.

Vymenili sme si mnoho listov. To tiež musela byť jeho záľuba, lebo na moje krátke air-letters obyčajne odpovedal dlhými epištolami. Často komentoval moje príspevky a keď nový odsek jeho listu začínal slovami: „Vieš ten Tvoj článok mi pripomenul, že ...“ to mi avizovalo, že sa dozviem niečo, čo som dovtedy nevedel.

Posledný list som mu písal k jeho 74. narodeninám, v novembri 1989. To už bolo v čase, keď sa začínali lámať ľady totality v strednej Európe. K vínšu som dodal post scriptum, v ktorom som vyslovil nádej i želanie že „na budúci rok sa budeme môcť stretnúť na Slovensku.“ Odpovedal mi, že sotva, lebo „srdce je síce ochotné, ale nohy už slabé“. Ale vraj i tak je to dobre. A list zakončil slovami Karola Strmeňa: „Urobili sme, iba čo sme mali;/ urobili sme, iba čo sa dalo/ a ostatné sme Bohu zanechali...“

Po Vianociach 1989 som sa ponáhal na Slovensko, na pôdu ktorého som celých 40 rokov nesmel vkročiť. V rušných a vzrušujúcich dňoch medzi svojimi v rodnej zemi som akosi nedostihol mu napísať, hoci toho bolo v duši tak veľa, s čím som sa mohol podeliť.

A potom, dňa 20. marca 1990 som dostal z Chicaga telegram od nášho spoločného priateľa Stana Ďuriša, v ktorom mi oznamuje, že „včera nás predišiel do večnosti Janko Okál“.

Nech mu je ľahká cudzia zem, v ktorej už 25 rokov spočívajú jeho kosti!

Divé húsky

*Od krdlika divých húskok
keď sa pohnú v šírý svet,
pošlem domov srdca kúsok,
pošlem celé: s húskou leť!“*

*Divé húsky, húsky zlaté,
kam letíte dobre viem.
Tiež túžite po návrate,
kde je vaša rodná zem.*

*Divé húsky, bratia moji,
prečo nemám s vami púť?
Prečo nesmiem na pokoji
v rodnej zemi spočinúť?*
(Odkaz, 1970)

Miesto návratu

*Koľko ciest pozná moja pravica
a z koľkých krajín zbieram šediny?
Smútok mi s prachom sadá na líca,
zhynuli lepší konča dediny.*

*Z domu mi ťažko odkaz doľieta
a o sluch bije výkrik jediný:
Načo ti bolo bežať do sveta?
Zhynuli lepší konča dediny.*

*Cudzí svet kreslí moja retina,
desať hraníc mi srdce pretína.*
(Odkaz, 1970)

Fontána sv. Petra

*Večne šumí, večne šuští
ako víno v zlatej fľaši,
ako šelest vánku v húšti,
čo na spaní vtáča plaší.
Farby sype do ulice,
keď jej svetlom prostred leta
do striebornej chladnej štice
stužky z dúhy slnce vpletá.*
(Voda a víno, 1970)

Chianti

*Trpkastá vôňa vrškov Toskane,
Ohnivé chianti slnkom bozkané,
aký to zázrak s tebou urobí,
keď ti zaleje teplom útroby.* (Voda a víno, 1970)

Emigranti

*Nemáme viac otčinu,
kde nám kosti spočinú?
V Glasenbachu, v Riede, v Ríme
na skapanie živoríme;
kde nám údy spočinú?*

*V atómovom znamení
rodí sa vek kamenný;
podľa dĺžky bajonetu
namerali práva svetu
v atómovom znamení.*

Európa je hotová

*ako žena Lótova,
zahľadení, kde sme boli,
meníme sa na stĺp soli
ako žena Lótova.*
(Nedoručené, 1973)

Viem

*Viem, čo je údiv,
viem, čo je slasť,
viem celé srdce
do smiechu klásť.*

*Viem, čo je smútok,
viem, čo je žiaľ,
vo vlastnej duši
všetko som žal.*
(Malý kalendár, 1969)

Sloboda

*Raz ma tvoja žiara stretla,
mal som oči plné svetla,
dnes sa svetlo v slzách topí,
krvavé sú tvoje stopy;
ležím ako kameň na dne,
šeptám si cez pery chladné:
Si bolesťou môjho vzdychu,
si ozvenou šťastia v tichu,
si príčinu mojej súžby,
si predmetom mojej túžby
- bojom si ťa pričarím,
láskou si ťa obdarím*
(Malý kalendár, 1969)

Mexická pieseň

*Na slnku vášne túžba lásky uzretá,
jak tlkot srdca rytmom krvi udrie ťa,
raz sa v nej frajer v hrdom trilku kokoší,
raz dievka núka tisíc dravých rozkoší,
objíma srdce ako teplá tunika
a jako vtáča z dosahu ti uniká,
až kým sa city vo falzetku zalomia:
A ya-ya-ya-ya, paloma
a ya-ya-ya-ya, paloma...*
(Cielito lindo - Karty z Mexika, 1972)

Siesta na Pacifiku

*Lenivá vlnka
piesku sa liška,
ku tieňu slnka
plazí sa ztíška*
*Kvapôčky mora
trepú sa v sieti,
nevidíš tvora
- slniečko sviati.* (Cielito lindo - karty z Mexika, 1972)

Kocúr píše:

*Tak sa časy menia
Dokiaľ bolo v Stalinovi
ešte troška pary,
od úcty mu komunisti
bozkávali sáry.*

*Červení si o preteky
svoje huby drali,
len aby mu krajšie meno,
väčší titul dali.*

*Kto neveril, že je Stalin
vzorom všetkej krásy,
po lakopách drali z neho
aj zaživa pásy.*

*A kto jasnosť Stalinovu
nevelebil hlasne
mohol vedieť, že mu za to
navždy slnce zhasne.*

*Stalin všetku múdrosť zhtol,
v tom vraj nemal páry
a popri ňom aj mudrci
boli iba tmári.*

*Takto vravel v Moskve každý,
kým bol Stalin teplý
a kto by bol inak mienil,
po hlave ho klepli.*

*Malenkov ho takto chválil,
Chruščov nebol iný,
Bulganin tiež ospevoval
Stalinove činy.*

*A Molotov, keď sa svetom
s diplomatmi vláčil,
všetkých nútil, aby sa im
Jožko Stalin páčil.*

*Aj tuná bol Stalin bôžkom
bolševickým túzom,
tancovali podľa toho,
ako plieskal fúzom.*

*Ale sotva Jožko Stalin
navždy striasol päty,
nebol dobrý, ani múdry,
ale ani svätý.*

*Miesto chvály teraz naňho
zosypali hany,
vraviac, že bol krutý, mstivý,
nado všetko planý.*

*Tí, čo pred ním vari najviac
vrtievali chvosty,
nenechali teraz na ňom
ani dobrej kosti.*

*A kdekoľvek v svete žije
komunista pravý,
tak nadáva na Stalina,
ako Moskva vraví.*

*Inak vravieť ako Moskva
to by bola zrada
- aj parazól tuná nosia,
keď v Moskve dážd' padá.*
(Veľký kalendár Kocúra, 1975)

(Pokračovanie z predchádzajúceho čísla)

Nech sú historické, ekonomické či geopolitické faktory akokoľvek významné, nenapomáhajú pochopiť správanie ľudí v hrozivých vojnových udalostiach, ak v nich nerozpoznáme inkarnovanú prítomnosť extrémne intenzívnych emócií (afektov, nálad) nenávisti. No odkiaľ prichádza, kde pramení táto nenávisť? Bolo by omylom vidieť jej korene v dájakom vrodenej ľudskom sklone k násiliu. „Téza, že príčinou vojny je vrodená ľudská deštruktivnosť, sa musí zdať absurdná každému, kto má hoci aj nepatrné dejepisné vedomosti. Babylončania, Gréci a všetci štátnici až po naše časy plánovali svoje vojny z dôvodov, ktoré považovali za veľmi realistické. ... Vojna mala veľa motívov: pôda, ktorú chceli obrobit', bohatstvo, otroci, suroviny, trhy, expanzia - a obrana. V určitej situácii sa medzi príčinami vojny objavila túžba po pomste alebo ničivá vášeň niektorého kmeňa, ale také prípady nie sú typické. Názor, že k vojne vedie ľudská agresia, je nielen nerealistický, ale priam škodlivý. Odváža pozornosť od skutočných príčin a oslabuje odpor proti nim.“ (FROMM, E. : Anatomie lidské destruktivity. Můžeme ovlítnit její podstatu a následky? Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1997, s.211.) Takže stále sa mi navracia otázka prepojenia týchto tendencií ľudskej duše s niektorými sociálnymi procesmi, ktoré vedú k vojne. Nepýtam sa teda na príčiny vojny, ale na špecificky ľudské faktory, ktoré ju umožňujú. Pretože „konflikty a vojny neprebíhajú na biologickú úroveň prežitia a boja o existenciu. Sú stretnutím medzi ideológiami či symbolickými svetmi. Ešte presnejšie, sú výsledkom magicky hypostazujúcich slov, ako nacionalizmu, slobodné podnikanie, dogma viery a iné, ktoré z určitých aspektov veľmi dobre vyjadrujú realitu, ale sú úplne nerealistické v inej situácii na základe známeho a zhubného procesu zvecnenia pojmov“ (BERTALANFFY, L. von: Člověk - robot a myšlení. Psychologie v moderním světě. Praha: Svoboda 1972, s.63.) Práve táto výhradne ľudská schopnosť vytvárať symbolické svety myslenia, jazyka a sociálneho správania sa môže stať základom tých najnebezpečnejších a zhubných foriem agresivity.

Spoločnosť, v širšom kontexte, utvárajú skupiny ľudí, ktoré sú vymedzené ako jeden integrovaný inštitucionálny celok prostredníctvom sociálnej symboliky. (Sociálna inštitúcia ako symbol, ktorý spája.) Práve pomocou nej sa jednotlivci včleňujú do spoločnosti. No súbežne s tým prebieha proces sociálnej „produkcie“ jednotlivcov. Prvá vec, ktorá sa človeku v živote zjaví, je druhý človek. Človek sa narodí medzi kameňmi, kvetmi ani zvieratami, rodí sa do rodiny, do tej zázračnej ľudskej inštitúcie, ktorá neexistuje nikdy v izolácii, ale vo večnej existenciálnej súvislosti so svetom. Ľudia sú prvá vec, s ktorou sa človek vo svete stretne. Svet, v ktorom má žiť, je svetom zloženým z ľudí. V živote človeka teda ľudský svet predchádza stretnutiu s kameňom, kvetom, zvieratom. Všetky ostatné vrstvy sveta vidíme cez záclonu sveta, do ktorého sme sa narodili a v ktorom žijeme v nepretržitej existenciálnej spätosti s ním. A keďže v tomto svete okolo nás ľudia predovšetkým spolu, medzi sebou i s nami rozprávajú, vstupujú nám zároveň svoje názory a myšlienky o všetkých veciach nášho sveta, ktorý vidíme cez tieto prijímané (osvojené, nanucované) názory. Práve tieto názory iných o nás nám nedovoľujú zotrvať bez rozpakov v pokojnom spĺvaní so svetom, v stratenosti medzi vecami, v existovaní mimo seba. Takto energetizovaní sa uťahujeme do seba, aby sme si utvá-

rali svoje názory o veciach a ľuďoch, aby sme tvorili idey o nich a projektovali možné spôsoby ich ovládnutia alebo spolupráce s nimi a aby sme napokon opäť vošli do sveta a konali v ňom podľa svojho plánu.

Ale vo všetkých týchto štádiách pôsobí spoločnosť, ktorá musí „ukut“ surový materiál duše človeka, tejto bytosti s darom reči tak, aby sa táto bytosť naučila jazyk, aby uznávala existenciu iných ľudí, aby sa nesprávala akoby bola centrom sveta a ostatní ľudia boli iba čírymi vecami, predmetmi jej túžob, ale aby žila

JOZEF PAUER

Nový svetový (ne)poriadok, stará nenávisť

v súlade so zákonmi, normami a hodnotami tejto spoločnosti. Počas tohto dlhého a bolestivého socializačného procesu sa človek chciac-nechciac, vlastne nechciac a nevedomky vzdáva svojich najhlbších pudov a túžob. Nikdy sa ich nevzdá úplne, veď neprestáva snívať o prekročení niektorých sociálnych noriem a neraz ich aj poruší. No vo svojom reálnom správaní ich opúšťa. A aby sa ich naozaj zriekol, spoločnosť mu za ne musí ponúknuť náhrady. Ako takéto náhrady slúžia predovšetkým systémy sociálnych významov, mytológie, náboženstvá, ideológie alebo ešte inak vyjadrené, sociálne symboly: obec, štát, občan, transformácia, globalizácia, budovanie socializmu, budovanie kapitalizmu, budovanie globálneho blahobytu, ríša slobody, ríša zla, rovnosť, bratstvo, solidarita, my, oni a tak ďalej. Takisto mu poskytne sociálnu identitu, do ktorej sa môže „obliecť“, rolu či role, ktoré má hrať. A človek ich hrá, či skôr nehra, on verí, že je dobrý zamestnanec, verejný činiteľ, učiteľ, manželka, manžel, výtržník, deviant, celebrita, utečenec, športovec či futbalový fanúšik. Všetky tie role, s ktorými sa človek potrebuje identifikovať, pretože bez nich by nedokázal v spoločnosti existovať, mu spoločnosť ponúka v súlade s jeho konkrétnym postavením v nej. Je potrebné vytvoriť väzbu, pocit spolupatričnosti s konkrétnou komunitou, obcou, spoločnosťou. A na otázku „Kto sme?“ máme k dispozícii sociálne zavedenú odpoveď: Sme ľudia, nie zvieratá, sme civilizovaní, a nie barbari, sme kresťania, nie moslimovia, (alebo moslimovia, a nie kresťanskí neveriaci). Avšak za všetkými týmito abstraktnými určeniami neprestáva pôsobiť my. Bez sociálneho významu tohto my spoločnosť nemôže existovať (a ignorovanie tejto skutočnosti vedie ľahko k anomáliám súčasného individualizmu). A hoci obsah inštitúcie my je premenlivý a náhodný, potreba vzťahovať sa k nej takou určite nie je. Tento vzťah či systém vzťahov, tak v zmysle idey, ako aj v zmysle konkrétnej obce, možno charakterizovať ako bytie pre seba.

Spoločnosť nie je živou bytosťou, nie je organizmom, nie je dušou. Je bytím pre seba. Vytvára svoj vlastný svet s osobitou senzitivitou a smerovaním. Bráni sa tým, že ochraňuje túto špecifickú povahu svojho bytia, svoj svet. Má svoje hranice, nielen geografické, ale predovšetkým imaginárne. Práve tie rozhodujú o tom, či sa idey, predstavy a typy správania prichádzajúce zvonka transformujú, interiorizujú, odvrhnú alebo v krajnom prípade sa ukážu ako smrteľné pre danú inštitúciu. Spoločnosť má svoje zábery a inštitútky, ktoré pracujú na jej zachovaní. Zmyslom idey zachovania spoločnosti je udržiavanie jej inštitúcií, ako aj celej inštitúcie spoločnosti. Idea zachovania

celku spoločnosti je neporovnateľne dôležitejšia ako pojem zachovania jednotlivcov, ktorí v nej žijú.

Prostredníctvom inštitúcií spoločnosť koordinuje aktivity ľudí a rôznych ľudských skupín v nej. František Novosád identifikuje „päť základných prostriedkov koordinácie ľudských činností. Sú to: empatia, hodnoty, moc, výmena, zmluva“ (NOVOSÁD, F. : Subjektivita a formy koordinácie. Filozofia, 2013, roč.68 (mimoriadne číslo 1), 170-174, s.171).

Všetky tieto formy vo svojom vzájomnom pôsobení, dynamizované pred-

tých obdobiach, nie však pravidelne, obmieňaná aj inými činiteľmi. Mezopotámske mestské štáty a kráľovstvá bojovali medzi sebou, expandovali a napokon sa zrútili alebo boli dobyté cudzincami. Podobný osud stihol Egypt v období faraónov. A potom prišli Médovia s Peržanmi a založili veľkú a mocnú ríšu. Ani jej nezmernosť im však nebola dost nezmerná, a tak pod vedením kráľa Kambýsa zaútočili na Egypt. Prečo na Egypt? Hérodotos hovorí, že Kambýs bol šialený (HÉRODOTOS: Dějiny aneb devět knih dějin nazvaných Mýsy.

Praha: Odeon. 1972, s.181), no nehovorí to o Dareiovi, ktorý viedol vojnové výpravy Peržanov proti Skytom a neskôr proti Grékom. Čo viedlo Dareia k tomu, aby expandoval smerom na západ? Napokon sa mu to vypomstilo. A Gréci? Sotva zvíťazili nad Peržanmi, začali viesť medzi sebou vojny, ktoré trvali sto päťdesiat rokov. Nasleduje vyše desať rokov Alexandra Veľkého, po ňom štyridsať rokov vzájomných bojov diadochov, a ďalej Rimania s ich Impériom... A ešte ďalej Byzantská ríša... A je tu 7. storočie po Kristovi, a v ňom zvláštny úkaz - expanzia islamu.

Došlo tu k nečakanej explózi, nielen náboženskej, ale aj k vojrovej, ktorá viedla ku konverzii a kolonizácii dobytých národov. Ani dnes, a najmä dnes by sme nemali zabúdať, že v 6. storočí ešte neboli Arabi v Egypte ani v severnej Afrike alebo v Mezopotámii či dokonca v Palestíne a Sýrii. No do polovice 8. storočia boli všetky tieto územia islamizované a poarabčené. Aké sú príčiny? Ekonomické? Mocenské? Nie. Prevažne išlo o „šírenie Prorokovej viery“. Teda o presadenie novej spoločenskej inštitúcie založenej na novom náboženstve, ktoré transformovalo kmeňové usporiadanie arabskej spoločnosti a vzniklo v nej dobyvateľskú útočnosť (moslimovia však hovoria o božom poslaní). Vytrvalo to zopár storočí a napokon v 10. storočí zvolna ustúpilo. Obrovské arabsko-islamské impérium sa rozšľapalo, stalo sa obeťou vlastných vnútorných škriepok a rozporov. No Byzantínci nezabudli a stále pociťovali právo na územia, ktoré ešte pred pár storočiami patrili im. De-

saťročia za desaťročiami ubiehali v konfliktach na východnej hranici Byzancie. Napokon ku koncu 11. storočia sa na Západe objavujú pápeži, mnisi, šľachtici, rytieri, ktorí ohlasujú potrebu oslobodiť posvätné miesta kresťanov. Začali krížové výpravy. (Medzičasom Turci, vystriedali Arabov, ktorých si podrobili.) Na nasledujúcich deväť storočí sa Stredozemné more a Balkán stali premenlivými hranicami vojen medzi kresťanstvom a islamom. Čoskoro tieto vojny prestali mať čisto náboženský charakter, a zároveň sa tento ich charakter začal zneužívať na mocenské a ekonomické ciele. Svedčí o tom aliancia Františka I. s Turkami, neskôr, za Ľudovíta XIV., opäť aktívna spolupráca Francúzov s Turkami a do tretice účasť Francúzska a Británie v koalícii s Osmanskou ríšou v Krymskej vojne. No zahanbujúcou skutočnosťou je aj nepriama i priama podpora tureckej expanzie protestantmi, ktorým sa mohamedáni javili ako užitočný nástroj na likvidáciu nenávidenej katolíckej cirkvi a rovnako nenávidených, a takisto katolíckych Habsburgovcov. A tak ďalej.

Analogická bola situácia v Juhooslávii v deväťdesiatych rokoch 20. storočia. Srbi hovorili, že bez Kosova Srbsko už nie Srbskom a že bosniacki moslimovia do „našej krajiny“ nepatria. Kosovo je naozaj historickým rodiskom Srbov, no v danej dobe už údajnú väčšinu jeho osídlenia tvoria albánski moslimovia. Bez ohľadu na to, Srbi tu boli dávno predtým. Počas dlhých vojnových storočí si každá spoločnosť vytvorila svoje my a v súlade s týmto my videla aj svoje dejiny. Zväčša dejiny imaginárne, niekedy fiktívne a vyfabrikované, v ktorých výklade sa vynachová všetko, čo by mohlo urážať predstavy národa o sebe. Víťazstvá sú vychvalované, porážky minimalizované a pripisované rôznym zradám a nešťastným náhodám. V Juhooslávii sa ukázal priamo v akcii tento historický argument: Boli sme tu predtým, tak máme právo byť tu aj teraz a navždy; sme praví vlastníci tejto krajiny. A pomysli ešte tak na Palestínu a Izrael. A tak ďalej.

Historická argumentácia môže celkom ľahko vyústiť do vojny. Z týchto slepých uličiek by nás teoreticky mohol vyviesť princíp uplatnenia vôle spoločnosti, ktorá v danom čase obýva dané územie. Ak by sa však tento princíp mal aplikovať, bolo by treba akceptovať hranice v aktuálnom stave, tak, ako sú. A mocnosti by museli rešpektovať takto vyjadrenú vôľu ľudu. Ale ako by asi dopadlo ľudové referendum na Cypre, v krajinách bývalej Juhooslávie alebo aj v Čechách a na Slovensku dnes?

(Pokračovanie v budúcom čísle)

Kresba: Andrej Mišanek

